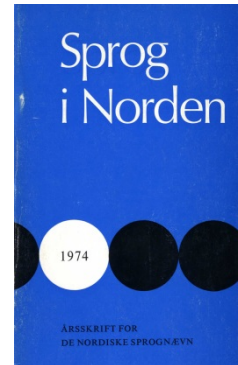

Sprog i Norden

Titel: Språket i svensk radio och tv
Forfatter: Bertil Molde
Kilde: Sprog i Norden, 1974, s. 75-79
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Språket i svensk radio och tv

Av Bertil Molde

Språket i radio och TV är numera nästan lika mångskiftande som språket i samhället i övrigt. Det sträcker sig från högstämt religiöst eller litterärt språkbruk i vissa program via vanligt bruksspråk till barnspråk och i t.ex. vissa ungdomsprogram eller vissa intervjuer ganska torftigt och outvecklat eller på annat sätt bristfälligt språk. Etermedierna visar numera upp en provkarta på praktiskt taget hela det talade språket i dess väldiga spännvidd. Jag använder avsiktligt ordet numera, för på den tid då man t.ex. i Sverige hade bara ett radioprogram och televisionen inte alls fanns var förhållandena i viktiga avseenden annorlunda — då var den språkliga mångfalden långt mindre framträdande.

Det är en allmän uppfattning nu för tiden att språket i radio och TV har stor betydelse för det allmänna språkbruket, trots de stora språkliga skiftningarna. Eterspråket fungerar i vissa viktiga avseenden som mönsterbildare, som t.ex. Karl-Hampus Dahlstedt påpekar i boken "Massmedierna och språket", 1970 (Skr. utg. av Nämnden för svensk språkvård 41). Det är lätt att konstatera att det förhåller sig på det sättet. Genom nyhetsläsare och kommentatorer får lyssnarna t.ex. veta hur tidigare för dem obekanta namn på personer och orter uttalas, och de får också snabbt kännedom om ord för nya begrepp och företeelser (t.ex. ordet *sputnik* i oktober 1957).

Alla språkformer som används i etermedierna kan inte bedömas på samma sätt, och man kan heller inte ge fasta regler eller normer mer än för vissa av dem. Men för de viktigaste språkformerna bör vissa regler kunna ställas upp. Jag tänker då i första hand på det talade nyhetsspråket och

på programmannsörernas språk. Den språkformen — eller de språkformerna — måste ha en sådan karaktär att det som sägs i radio eller TV går fram med så få och så små störningar som möjligt och att det uppfattas fullständigt och korrekt av dem som man vänder sig till.

Nu har det ju i Sverige och andra länder gjorts olika typer av undersökningar av vad lyssnare förstår t.ex. av nyhetsprogram. Man har då också försökt ta reda på vad folk har uppfattat t.ex. av en viss nyhetssändning i TV. Här finns det en rad svårbemästrade problem att ta hänsyn till — problem som vi alla egentligen känner väl av egen erfarenhet. Det är framför allt det enkla faktum att man så ofta gör någonting annat medan man hör på nyheter. Man kanske oftast är mest uppmärksam när en nyhetssändning *börjar*, för man vet att det i regel är så att de verkligt viktiga och stora nyheterna kommer först. Kommer det inget av större intresse för en själv i början, så lyssnar man ofta mindre aktivt och följer med mera förstrött. Jag tror att det är viktigt att man nämner också ett så banalt faktum, eftersom det har gjorts undersökningar som visar att många radiolyssnare och TV-tittare har en mycket diffus föreställning om vad olika nyhetssändningar har innehållit. Och då har undersökarna ibland varit benägna att tolka de bristfälliga svaren som ett tecken på något fel hos t.ex. den språkliga utformningen av nyhetsinslagen. Jag tror att detta är att ta alldeles för lätt på ett komplicerat problem.

Å andra sidan är det uppenbarligen så att den som redigerar och läser nyheter i radio och TV bör sträva efter att uttrycka sig så att lyssnarnas intresse verkligen fångas, och hålls fast, dvs. att han försöker använda en språkform som lockar till aktivt lyssnande. Ändå skall man alltså inte glömma bort att i alla diskussioner om nyhetspråket finns också frågan om nyhetsvärdering inblandad — och nyhetsvärdering är inte alltid detsamma för journalister och allmänhet.

Det som här har sagts får naturligtvis inte tolkas så att det alltid och undantagslöst skulle bero på lyssnarna om de har

svårt att förstå eller följa med i nyhetssändningar i radio och TV. Telegramredaktörer och uppläsare gör det ofta alldeles onödigt besvärligt för lyssnarna. Det beror, som Finn-Erik Vinje framhåller i sitt föredrag, oftast på två omständigheter, dels på att ordvalet kan vara alltför svårt (med för talrika lyssnare svårförståeliga eller helt okända främmande ord), dels på en meningsbyggnad som är mycket ofunktionell i talat eller uppläst språk.

Det är också på dessa två områden som man enligt min mening framför allt bör sätta in åtgärder, gärna i samarbete mellan språkmän och etermediernas folk. Den viktigaste grenen inom etermediernas språk är kanske nyhetsspråket, bl.a. därför att det förmedlar ett innehåll av betydelse för flertalet lyssnare och också därför att nyhetsprogrammen i radio och TV har så stor publik.

Det är mitt intryck att man numera på etermediernas nyhetsredaktioner är medveten om vikten av att undvika "svåra" ord. Dock är man ofta alltför rädd för att ändra ordvalet i de telegram som kommer in från olika nyhetsbyråer — oavsett om telegramredaktören själv är säker på betydelsen av ett visst ord eller ej. Telegram från nyhetsbyråerna är inte sällan bristfälligt översatta och onödigt späckade med främmande ord — det talas t.ex. om "diplomatiska relationer" (eng. relations) i st.f. "förbindelser", om "vaga uppgifter" (eng. vague) i st.f. obestämda, om "attacker" när anfall vore det rimligare svenska ordet, osv. Det synes som om antalet främmande ord vore större i det översatta telegrammaterialet än i det som skrivits direkt på svenska.

Även om "svåra" ord stundom kan göra nyhetsspråket onödigt svårförståeligt, kanske det ändå är så att den ofta mycket skriftspråkliga meningsbyggnaden vållar större problem. På detta område syndas det alltför mycket och alltför ofta i de svenska etermediernas nyhetsspråk. På sätt och vis är detta förståeligt, delvis kanske också ursäktligt. Det är ju så att de flesta nyhetsjournalister i radio och TV har sin utbildning som skrivande journalister. Den träning de har i att vara talande eller läsande nyhetsfolk, den har de fått under arbetet inom etermedierna.

En sats- och meningsbyggnad som fungerar väl i skrift, t.ex. i en daglig tidning, behöver för den skull inte fungera lika väl i radio eller TV. Tidningsläsaren kan överblicka en stor bit text samtidigt, och är det något som är oklart kan han lätt läsa om så mycket han behöver. Den som lyssnar på radio eller TV har inte någon sådan möjlighet — han är utlämnad på nåd och onåd till den som talar eller läser till honom.

Den som skall förmedla talade eller upplästa nyheter måste ha klart för sig huvudskillnaderna mellan skriftlig och god muntlig meningsbyggnad. Han kanske till och med borde öva sig att arbeta bort sina skriftspråksvanor och ersätta dem med andra vanor, vanor som gör att han alldeles naturligt och till sist utan att behöva tänka särskilt på saken skriver "muntligt", dvs. så att det som skall läsas upp fungerar riktigt för den som lyssnar. Det kan då t.ex. vara rationellt att det som skall talas fram formuleras lika mycket med munnen som med pennan eller skrivmaskinen. Dvs. man kan vänja sig vid att tänka högt medan man utarbetar sin text. Då hör man att den låter bra, att den ligger väl i munnen, t.ex. i fråga om fraseringen.

Både ordval och meningsbyggnad i det skrivna telegrambyråmaterialet bör kritiskt granskas och bearbetas, innan nyhetstelegrammen läses upp i radio eller TV. Ofta kanske det till och med kan vara möjligt att gå så långt att innehållet i ett telegram helt stöps om och ges en form som är direkt avpassad för talspråk eller uppläsningsspråk — och i ordvalet väl anpassad för lyssnarna.

Inom Sveriges Radio förekommer det sedan länge en viss internutbildning — kurser, övningar, seminarier för t.ex. nyhetsredaktionerna. Ibland ingår i sådan utbildning också redigeringsövningar av olika slag, bl.a. övningar att göra om typiskt skriftspråk till gott talat språk. Sådana övningar har emellertid hittills kanske ägnats alltför lite uppmärksamhet. I stället är det ofta så att största delen av tiden ägnas åt uttalsfrågor och åt språkriktighetsfrågor av skilda slag. Sveriges Radio har också låtit utarbeta en serie speciella uttals-

ordlistor, bl.a. över danska och norska ortnamn och över svenska släktnamn. I Sveriges Radios språkliga internutbildning — där i regel kvalificerade språkmän deltar som ledare — spelar för övrigt handbokskunskapen alltid en viktig roll.

Det har hittills inte funnits någon riktig regelbundenhet i kontakterna mellan språkmän och personal från Sveriges Radio. Nu planeras emellertid från hösten 1974 ett särskilt meddelandeblad till framför allt Sveriges Radios nyhetspersonal, och det bladet skall sammanställas på Svenska språknämnden. Enligt planerna skall olika aspekter på språkbruket i redan sända programslag tas upp i detta blad — inte bara med negativ kritik utan också med positiva synpunkter där sådana kan vara befogade. (I debatten om etermediernas språk tycks det mig att de negativa synpunkterna ofta har tillåtits dominera alltför mycket.) I meddelandebladet skall emellertid också ingå upplysningar om aktuella språkfrågor av skilda slag. Det kan t.ex. gälla uttal av aktuella person- och ortnamn, och det kan gälla olika nya termer och uttryck. Det är också meningen att bladet skall kunna innehålla notiser om aktuell litteratur av intresse eller direkt nytta för radions folk.

Det är viktigt att vi språkvårdare diskuterar språket i etermedierna med detta språks utövare på ett sådant sätt att de känner att de kan få stöd och hjälp av oss. Språkvårdare och etermediernas folk har ett gemensamt intresse av att det språk som riktar sig till alla medborgare fungerar effektivt och störningsfritt, oavsett vilken social eller bildningsmässig bakgrund den publik har som man vänder sig till. (Jfr f.ö. min uppsats "Språkvården och massmedierna" i Språk i Norden 1970.)

